

Daniela Wybrańczyk

Uniwersytet SWPS

ORCID: 0000-0001-6961-5474

dwybranczyk@swps.edu.pl

Unieważnienie rozvodu pozasądowego

Wstęp

Dnia 7 maja 2025 r. na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości opublikowano projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy (dalej jako k.r.o.) oraz niektórych innych ustaw przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego¹. Projekt został wpisany do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod numerem UDER24², a 12 maja 2025 r. opublikowano go na stronie Rządowego Centrum Legislacji³. Stanowi on odpowiedź na potrzebę społeczną i postulaty zgłaszane w literaturze⁴ dotyczące wprowadzenia możliwości pozasądowego rozwiązania małżeństwa. Zgodnie z projektowanym art. 58¹ k.r.o. małżeństwo będzie mogło zostać rozwiązane, gdy małżonkowie, między którymi nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia, pozostający w związku małżeńskim dłużej niż rok i bez wspólnych małoletnich dzieci, jednocześnie obecni, złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (dalej jako USC) zgodne oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa, a kierownik USC dołączy do aktu małżeństwa wzmiankę dodatkową o rozwiązaniu małżeństwa (rozwód pozasądowy). Proponuje się dwuetapową procedurę pozasądowego rozwiązania małżeństwa. Podczas etapu

¹ Projekty aktów prawnych, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekty-aktow-prawnych4> (data dostępu: 1.06.2025).

² Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-oraz-niektorych-innych-ustaw6> (data dostępu: 1.06.2025).

³ Projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12397656> (data dostępu: 1.06.2025).

⁴ Zob. np. B. Bugajski, *Autonomia woli małżonków w zakresie sposobu rozwiązania małżeństwa przez rozwód na tle porównawczym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2021, nr 4, s. 749 i nast.; D. Wybrańczyk, *Rozwód przed notariuszem – czy nadszedł czas na zmiany?*, „Rejent” 2023, nr 12, s. 36 i nast.

pierwszego⁵ małżonkowie, którzy zamierzają rozwiązać małżeństwo, mogą udać się do wybranego USC w celu złożenia pisemnych zapewnień⁶ potwierdzających istnienie przesłanek pozasądowego rozwiązania małżeństwa. Etap drugi⁷ obejmuje złożenie oświadczeń⁸ o rozwiązaniu małżeństwa, które mają formę ustną i są dokumentowane protokołem. Etap ten kończy się dołączeniem przez kierownika USC do aktu małżeństwa wzmianki dodatkowej o rozwiązaniu związku małżeńskiego. Wzmianka ma charakter konstytutywny, co oznacza, że dopiero jej dokonanie wywołuje skutek w postaci rozwiązania małżeństwa, który następuje jednak z mocą wsteczną od chwili złożenia przez małżonków przed kierownikiem USC oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa⁹. Dokumentem potwierdzającym rozwiązanie małżeństwa w trybie pozasądowym będzie odpis aktu małżeństwa. Odpis skrócony ma zawierać adnotację o rozwodzie pozasądowym, natomiast odpis zupełny pełną treść wzmianki dodatkowej. We wszystkich przypadkach, w których kierownik USC stwierdzi brak którejkolwiek z ustawowych przesłanek rozwodu pozasądowego (lub gdy stwierdzi istnienie przesłanki negatywnej), będzie zobowiązany do odmowy odebrania od małżonków zapewnień lub oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa¹⁰. W określonych przypadkach każdy z małżonków będzie mógł wystąpić z żądaniem unieważnienia rozwodu pozasądowego.

Celem artykułu jest przedstawienie i analiza przesłanek dopuszczalności oraz procedury unieważnienia rozwodu pozasądowego z uwzględnieniem aspektów materialnych i procesowych. Jednocześnie dokonano w nim oceny dotyczącej tego, czy projektodawca trafnie zdecydował się na wprowadzenie możliwości unieważnienia rozwodu.

⁵ W ramach pierwszego etapu procedury pozasądowego rozwiązania małżeństwa kierownik USC wyjaśnia małżonkom doniosłość związku małżeńskiego, przepisy regulujące rozwód pozasądowy, poucza o skutkach rozwiązania małżeństwa i powiadamia o formach wsparcia w kryzysie małżeńskim.

⁶ Zob. projektowany art. 89b Prawa o aktach stanu cywilnego (dalej jako p.a.s.c.). Odebranie zapewnień będzie rejestrowane w rejestrze rozwodów pozasądowych.

⁷ Jak wynika z uzasadnienia projektu, rozpoczęcie drugiego etapu procedury rozwodu pozasądowego jest możliwe dopiero po upływie jednego miesiąca od daty odebrania od małżonków pisemnych zapewnień. Przewidziano, że zapewnienia będą ważne przez okres 6 miesięcy od daty ich złożenia przez obydwoje małżonków zamierzających rozwiązać małżeństwo w drodze rozwodu pozasądowego.

⁸ Zob. projektowany art. 89c p.a.s.c. Przyjęcie oświadczeń będzie rejestrowane w rejestrze rozwodów pozasądowych.

⁹ W innych porządkach prawnych, które dopuszczają rozwody pozasądowe, chwila rozwiązania małżeństwa jest różnie regulowana (np. bierze się pod uwagę zaprotokołowani porozumienia, rejestrację, dokonanie wpisu w rejestrze, podpisanie porozumienia). Szerzej o tym zob. B. Bugajski, *Autonomia woli...*, s. 778 i nast.

¹⁰ W uzasadnieniu projektu podkreślono, że odmowa odebrania zapewnień małżonków lub ich oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa podlega odnotowywaniu w rejestrze rozwodów pozasądowych, co ma przeciwdziałać próbom rozwiązania małżeństwa w innym urzędzie stanu cywilnego.

Pojęcie unieważnienia i projektowana procedura unieważnienia rozwodu pozasądowego

Zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego PWN* „unieważnienie” oznacza uczynienie czegoś nieważnym, uznanie za nieważne¹¹. Kodeks cywilny (dalej jako k.c.) nie definiuje pojęcia „unieważnienia”, niemniej jednak używa tego sformułowania w art. 10 k.c. (w odniesieniu do małżeństwa) oraz w art. 70⁵ k.c. i art. 388 k.c. (w odniesieniu do umowy). W terminologii prawa cywilnego unieważnienie oznacza uznanie czynności prawnej za nieważną przez sąd, w przeciwieństwie do nieważności, która następuje z mocy prawa (np. art. 58 k.c.). Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera definicji unieważnienia małżeństwa. Zgodnie z art. 17 k.r.o. małżeństwo może być unieważnione tylko z przyczyn przewidzianych w k.r.o.¹² Podobnie przyczyny uzasadniające unieważnienie rozwodu pozasądowego będą wynikały, zgodnie z projektem, wyłącznie z regulacji kodeksowych. Na tym tle istotne jest przesądzenie, czy unieważnieniu podlegać będą oświadczenia małżonków, czy też czynności kierownika USC podjęte po złożeniu tych oświadczeń. Jak się wydaje, unieważnianie powinny być oświadczenia małżonków, co w efekcie spowoduje też wyłączenie ich skutku w postaci rozwiązania małżeństwa stwierdzonego wzmianką¹³.

Z projektowanego art. 58³ § 1 k.r.o. wynika, że każdy z małżonków będzie mógł wystąpić z żądaniem unieważnienia rozwodu pozasądowego, jeżeli w chwili składania oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci. Ponadto zgodnie z projektowanym art. 58³ § 2 k.r.o. powództwo o unieważnienie rozwodu pozasądowego będzie mógł wnieść także małżonek, który w chwili składania oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa działał: a) w stanie wyłączającym świadome albo swobodne

¹¹ *Słownik języka polskiego PWN*, hasło: unieważnić, <https://sjp.pwn.pl/sjp/uniewaznic;2532845.html> (data dostępu: 1.06.2025).

¹² Szerzej o podstawach unieważnienia małżeństwa zob. J. Gajda, [w:] T. Smoczyński (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 11, Warszawa 2014, s. 152 i nast., nb 1 i nast.

¹³ Odnosząc się do charakteru prawnego rozwodu pozasądowego, można ostrożnie założyć, że jest to czynność prawna złożona, w tym znaczeniu, iż nie są wystarczające same oświadczenia małżonków, ale dla rozwiązania małżeństwa potrzebna jest też dodatkowa czynność organu. Podobnie jest przy zawarciu małżeństwa konkordatowego (por. art. 1 § 2 k.r.o.). Por. T. Smoczyński, *Konstytucyjny charakter sporządzenia aktu małżeństwa konkordatowego*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 3, s. 100 i nast.; M. Balwicka-Szczyrba, „*Małżeństwo konkordatowe*” po 20 latach od nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Prawo i Więź” 2019, nr 4, s. 26 i nast. oraz przywołaną tam literaturę; A. Tunia, *Przesłanki i tryb zawarcia małżeństwa konkordatowego – prawo i pragmatyka*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2023, nr 26, s. 202. Zwolenników konstytucyjnego i deklaratoryjnego charakteru sporządzenia aktu małżeństwa przedstawia M. Domański, [w:] K. Osajda, J. Słyk, M. Domański (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2024, Legalis, komentarz do art. 1, nb 97 i nast.

powzięcie decyzji i wyrażenie woli; b) pod wpływem bezprawnej groźby drugiego małżonka lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe; c) pod wpływem błędu, wywołanego podstępnie przez drugiego małżonka, uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby małżonek nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa; podstęp osoby trzeciej jest jednoznaczny z podstępem drugiego małżonka, jeżeli ten o podstępie wiedział¹⁴. Jak wynika z projektowanego art. 58³ § 3 k.r.o., unieważnienie rozvodu pozasądowego będzie mogło nastąpić wyłącznie z przyczyn określonych w paragrafach poprzedzających, jeżeli za dalszym trwaniem małżeństwa przemawia dobro rodziny. Jednocześnie nie będzie można żądać unieważnienia rozvodu pozasądowego: a) z powodów określonych w § 1, gdy małżonkowie nie mają już wspólnych małoletnich dzieci; b) z powodów określonych w § 2, po upływie sześciu miesięcy od ustania stanu wyłączającego świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, od wykrycia błędu lub ustania stanu obawy, a w każdym wypadku po upływie lat trzech od złożenia przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa; c) po śmierci któregośkolwiek z małżonków¹⁵ albo po zawarciu przez któregośkolwiek

¹⁴ Por. art. 15¹ k.r.o. Kwestie związane z wadami oświadczenia woli w kontekście postulowanej umowy rozwodowej zawieranej przed notariuszem przedstawia A. Bieranowski, *Normatywne modele rozvodu notarialnego – uwagi de lege ferenda*, „Rejent” 2024, nr 11, s. 97 i nast. Zob. też M. Królikowski, *Wady oświadczenia woli w (przyszłej?) umowie rozwodowej*, „Rejent” 2025, nr 3, s. 39 i nast. Autorzy ci zwracają uwagę m.in. na rolę sądu w perspektywie „wzruszenia/unieważnienia umowy rozwodowej”. Odrębnie warto też odnotować, że – jak podaje K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2025, Legalis, komentarz do art. 17, nb 10 – „unieważnialność tym przede wszystkim różni się od wzruszalności, że do unieważnienia czynności prawnej [tu: małżeństwa] dochodzi nie w wyniku złożenia oświadczenia woli przez zainteresowaną osobę (uchylenie się od skutków wadliwego oświadczenia woli), ale na skutek prawomocnego wyroku sądu wydanego po wniesieniu powództwa przez legitymowaną do tego osobę. Dopóki wspomniany wyrok nie zostanie wydany i nie stanie się prawomocny, małżeństwo jest uważane za ważne zawarte i wywołuje wszystkie skutki prawne normalnie wynikające z tej czynności”. Na tle prawa cywilnego brak jest jednak jednomyślności terminologicznej. Zob. też M. Domański, *Konstrukcyjne aspekty wadliwości zawarcia małżeństwa*, „Prawo w Działaniu” 2020, nr 44, s. 117 i nast. oraz przywołaną tam literaturę. Z kolei M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2017, s. 85–87 wskazuje na brak potrzeby wyróżnienia osobnej kategorii „unieważnialności”. W jego ocenie ta postać wadliwości mieści się „w klasie czynności prawnych wzruszalnych konstytutywnym orzeczeniem sądu”. Por. idem, *Wzruszalność czynności prawnej*, Warszawa 2019, s. 2 i nast.

¹⁵ M. Królikowski, op. cit., s. 60–61 zauważa, że w takiej sytuacji odpada z przyczyn naturalnych możliwość dalszego trwania małżeństwa, jakkolwiek ewentualne uwzględnienie powództwa mogłoby mieć znaczenie retroaktywne, np. w związku z ustaleniem spadkobierców ustawowych zmarłego. W ocenie autora z jednej strony po śmierci któregośkolwiek z małżonków nie można ustalić, czy zmarły miał wolę zakwestionowania rozvodu pozasądowego, a to ta wola ma kluczowe znaczenie. Z drugiej strony ewentualny wyrok mógłby mieć znaczenie w kontekście relacji majątkowych. Należy zaznaczyć, że podniesiony problem jest skomplikowany i dotyczy granicy między ochroną praw jednostki a stabilnością stosunków prawnych. Biorąc pod uwagę

z małżonków nowego związku małżeńskiego¹⁶ (projektowany art. 58³ § 4 k.r.o.). Skutkiem unieważnienia rozwodu pozasądowego ma być rozdzielnosc majątkowa obowiązująca od chwili złożenia przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa. Oznacza to, że mimo unieważnienia rozwodu małżonkowie nie będą powracać do wspólności majątkowej, nawet jeżeli obowiązywała ona przed rozwiązaniem małżeństwa. Unieważnienie rozwodu pozasądowego nie będzie wpływać na nazwiska, jakie małżonkowie noszą w chwili uprawomocnienia się orzeczenia¹⁷ (projektowany art. 58³ § 5 k.r.o.)¹⁸. Zgodnie z projektowanym art. 58³ § 6 k.r.o. powództwo o unieważnienie rozwodu pozasądowego będzie mógł wytoczyć także prokurator¹⁹.

W kontekście unieważnienia rozwodu pozasądowego w uzasadnieniu projektu wskazano m.in., że w wyjątkowych przypadkach będzie dopuszczalne unieważnienie rozwodu pozasądowego przez sąd. Do okoliczności tych zaliczono wady oświadczeń woli małżonków występujące przy wyrażaniu przed kierownikiem USC woli rozwiązania małżeństwa (etap 2), jak również ujawnienie, że w chwili wyrażania tej woli małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci. Podkreślono jednocześnie, że naruszenie innych wymagań (przesłanek) rozwodu pozasądowego nie powinno dawać podstawy do jego unieważnienia (zakwestionowania). Przyjęto założenie, że dwuetapowa procedura pozasądowego rozwiązania małżeństwa z udziałem kierownika USC powinna pozwolić na wcześniejsze wykrycie ewentualnych nieprawidłowości. W razie uwzględnienia powództwa prawomocne orzeczenie sądu będzie podstawą do dołączenia do aktu małżeństwa kolejnej wzmianki dodatkowej o unieważnieniu rozwodu pozasądowego, co będzie oznaczać, że małżeństwo dalej trwa jako ważne i skuteczne. Orzeczenie o unieważnieniu rozwodu sądowego ma wywoływać skutek *ex tunc*²⁰, co nakazuje przyjąć, że nigdy nie doszło do ustania małżeństwa.

możliwość nadużywania unieważniania rozwodu po śmierci małżonka (z uwagi na interes majątkowy), rozwiązanie przyjęte w projekcie należy ocenić pozytywnie.

¹⁶ Tak też: A. Bieranowski, *Normatywne modele...*, s. 102.

¹⁷ Trafnie w toku prac nad projektem doprecyzowano, że unieważnienie rozwodu pozasądowego nie powinno też wpływać na pochodzenie dziecka urodzonego po upływie 300 dni od złożenia przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa. Oznacza to, że w razie unieważnienia rozwodu pozasądowego skutek wsteczny unieważnienia nie powinien powodować wstecznego „uruchomienia” domniemania z art. 62 k.r.o. Niewątpliwie bowiem domniemanie pochodzenia dziecka wiąże się z bliskością małżonków, które w sytuacji rozwodu pozasądowego (nawet wadliwego) najpewniej nie było. Niemniej jednak domniemanie z art. 62 k.r.o. powinno ponownie działać po uprawomocnieniu się orzeczenia o unieważnieniu rozwodu. W przeciwnym razie doszłoby do podziału małżeństw na te w których domniemanie to obowiązuje i na te w których ono nie obowiązuje. Por. projekt z dnia 12 maja 2025 r. i projekt z dnia 3 czerwca 2025 r.

¹⁸ Por. art. 21 k.r.o.

¹⁹ Por. art. 22 k.r.o. Projektowany art. 58³ § 6 k.r.o. stanowić będzie uszczegółowienie art. 7 k.p.c.

²⁰ Por. K. Pietrzykowski, *Sankcje wadliwych czynności prawnych kształtujących stan cywilny*, [w:] M. Tomalak, T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan (red.), *Ius est a iustitia appellatum*.

O unieważnieniu rozvodu pozasądowego sąd będzie orzekał w procesie cywilnym w postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich. Procedura ta ma być oparta na zasadach zbliżonych do obowiązujących regulacji dotyczących unieważnienia małżeństwa²¹.

Zgodnie z projektowanym art. 425 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej jako k.p.c.) przepisy rozdziału 1 umieszczonego w dziale I (postępowanie w sprawach małżeńskich) będą stosowane nie tylko w sprawach o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa, o rozwód oraz o separację na żądanie jednego z małżonków, ale także w sprawach o unieważnienie rozvodu pozasądowego. Zgodnie z projektowanym art. 448 § 3 k.p.c. w sytuacji, gdy powództwo o unieważnienie rozvodu pozasądowego będzie wytaczać prokurator, pozwie on oboje małżonków. Projektowany art. 449 § 1 k.p.c. ma zostać doprecyzowany w ten sposób, że także w sprawach o unieważnienie rozvodu pozasądowego odpis pozwu będzie się doręczać prokuratorowi i zawiadamiać go o terminach rozprawy. Zgodnie z projektowanym art. 451 § 2 k.p.c. w sprawach o unieważnienie rozvodu pozasądowego zastosowanie będzie miał także art. 446¹ k.p.c.²²

Projektowane przesłanki unieważnienia rozvodu

W projekcie przesłanki uzasadniające żądanie unieważnienia rozvodu podzielono na dwie grupy. Do pierwszej należy ujawnienie, że w chwili wyrażania woli rozwiązania małżeństwa małżonkowie mieli wspólne małoletnie dziecko, a do drugiej określone wady oświadczenia woli²³. Przesłanki te

Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, Warszawa 2017, s. 925; Z. Krzemiński, *Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1973, s. 153.

²¹ Oplata sądowa od pozwu o unieważnienie rozvodu pozasądowego ma wynosić 200 zł (zob. projektowany art. 27 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 959, 1237). Wysokość tej opłaty będzie taka sama jak w przypadku pozwu o unieważnienie małżeństwa. W ustawie tej można ewentualnie rozważyć także zmianę art. 5 ust. 1 pkt 9 w ten sposób, aby uwzględnić w nim sprawy o unieważnienie rozvodu pozasądowego.

²² Zgodnie ze wspomnianym przepisem sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w składzie jednego sędziego.

²³ Wada oświadczenia woli polega bądź na nieprawidłowym funkcjonowaniu mechanizmu woli, bądź na niezgodności między powzięciem woli a jej przejawem. To subiektywne pojęcie podlega obiektywizacji zależnie od istniejących w danej sytuacji okoliczności faktycznych, a także od spełnienia określonych w ustawie przesłanek. Tak: K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny...*, komentarz do art. 15¹, nb 9. O pojęciu wady oświadczenia woli zob. m.in. B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1973, s. 9 i nast., 25; eadem, [w:] W. Czachórski (red.), *System prawa cywilnego. Część ogólna*, t. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 645 i nast. Wzajemne relacje między określonymi wadami oświadczenia woli (na tle sporządzania testamentu) przybliży natomiast J. Wierciński, *Brak świadomości albo swobody przy sporządzaniu testamentu*, Warszawa 2013, s. 242 i nast. Art. 945 § 1 pkt 1 k.c. posługuje się analogicznym jak art. 82 k.c. i projektowany art. 58³

niewątpliwie pełnią funkcję prewencyjną, wyrażającą się w ochronie dziecka, a także małżonka, który przykładowo został przymuszony do rozwodu pozasądowego.

Projekt zakłada, że rozwiązać małżeństwo pozasądowo będą mogli małżonkowie bez wspólnych małoletnich dzieci. W uzasadnieniu projektu wskazano, że kierownik USC sprawdzi w rejestrze PESEL, czy małżonkowie mają wspólne małoletnie dzieci. Z uwagi na niepełną tzw. parentyzację w rejestrze PESEL, a także uwzględniając okoliczność, że dzieci małżonków mogły się urodzić za granicą bez odnotowania tego faktu w polskich rejestrach, konieczne będzie złożenie przez małżonków, pod rygorem odpowiedzialności karnej, oświadczeń dotyczących braku wspólnych małoletnich dzieci. Projekt powinien odnosić się także do dzieci wspólnie wychowywanych. Małżonkowie nie powinni być nie tylko rodzicami wspólnych małoletnich dzieci, co odpowiadałoby treści art. 56 § 2 k.r.o., ale także nie powinni wspólnie wychowywać innych dzieci (np. jednego z małżonków albo poddanych ich opiece²⁴), co byłoby związane z rezygnacją z oceny negatywnych przesłanek rozwodowych (w postaci sprzeczności z zasadami współżycia społecznego²⁵)²⁶. W wypadku małżonków, którzy nie wychowują wspólnie dzieci, zasada ochrony małoletnich przed skutkami rozwodu nie znajduje zastosowania, dlatego zakres autonomii małżonków w ramach rozwiązywania małżeństwa może być szerszy. Oznacza to, że rozwód pozasądowy byłby jednak dopuszczalny dla małżeństw, w których jeden z małżonków został rodzicem nowo narodzonego dziecka pozamałżeńskiego albo małoletnie dziecko jednego z małżonków jest wychowywane przez inne osoby. Ponadto celowe byłoby wykluczenie z możliwości skorzystania z rozwodu pozasądowego małżonków, którzy spodziewają się dziecka (kobieta jest w ciąży)²⁷. W efekcie należałoby też uzupełnić projekt o dodatkową przesłankę pozwalającą na wystąpienie z żądaniem unieważnienia rozwodu pozasądowego o przypadek, gdy w chwili składania oświadczeń

§ 2 pkt a k.r.o. sformulowaniem „stan wyłączający świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli”.

²⁴ Por. art. 146 k.r.o.

²⁵ Dyspozycją art. 56 § 2 k.r.o. stanowiącego o „wspólnych małoletnich dzieciach małżonków” nie zostały objęte pełnoletnie dzieci stron, chociażby wymagały opieki faktycznej rodziców, małoletnie dzieci jednego z małżonków, chociażby rozwodzący się małżonkowie wychowywali je wspólnie, i małoletnie dzieci faktycznie wychowywane przez rozwodzących się małżonków, jeśli dzieci te nie zostały przez nich przysposobione, w tym dzieci wychowywane w rodzinie zastępczej prowadzonej przez małżonków. Trzeba jednak pamiętać, że dobro tych dzieci, podobnie jak dzieci nienarodzonych, może być aktualnie chronione ze względu na zasady współżycia społecznego (art. 56 § 2 *in fine* k.r.o.).

²⁶ A. Bieranowski, *Rozłączenie małżonków – rozważania na temat notarialnego rozwodu i separacji*, „Rejent” 2024, nr 2, s. 100 wskazuje nawet na konieczność ochrony niepełnosprawnych dzieci pełnoletnich.

²⁷ Naturalnie należy się jednak zgodzić z faktem i podnoszonymi w tym zakresie kontrargumentami, że w praktyce zweryfikowanie tej okoliczności byłoby utrudnione.

o rozwiązaniu małżeństwa kobieta była w ciąży²⁸. W tym zakresie argumentacja zawarta w stanowisku Ministerstwa Sprawiedliwości²⁹, że odniesienie do „wspólnych małoletnich dzieci małżonków” jest wzorowane na przepisach dotyczących rozvodu sądowego, może być nie w pełni przekonująca. Nie można się zgodzić z tezą, że dodawanie szczególnych rozwiązań dotyczących ciąży tylko w nowej regulacji spowodowałoby brak spójności rozwiązań ustawowych. Projektowany tryb rozvodu pozasądowego jest szczególny i wymaga szczególnych rozwiązań, zwłaszcza biorąc pod uwagę możliwe wątpliwości konstytucyjne³⁰. Prawdą jest natomiast, że ciąża ujawniona po orzeczeniu przez sąd rozvodu nie jest podstawą wznowienia postępowania³¹. Jako argument wskazujący na brak konieczności regulowania przypadku ciąży podaje się, że dodatkową ochronę kobiet w ciąży oraz urodzonych przez nie dzieci zapewnia domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki, które obowiązuje jeszcze w czasie 300 dni od ustania małżeństwa, niezależnie od tego, w jakim trybie zostało rozwiązane. Należy jednak zaznaczyć, że w kontekście rozwodów pozasądowych chodzi o konieczność wprowadzenia ochrony z art. 56 § 2 *in fine* k.r.o., a nie z art. 62 k.r.o.

Jak wynika z projektowanego art. 58¹ k.r.o., przesłanką rozvodu pozasądowego jest zupełny i trwały rozkład pożycia. Ewentualny brak zupełnego i trwałego rozkładu nie stanowi okoliczności pozwalającej na wystąpienie z powództwem o unieważnienie rozvodu pozasądowego. Można zatem rozważyć uzupełnienie katalogu o tę przesłankę, przy czym możliwość powołania się na nią musiałaby zostać ograniczona krótkim terminem³². Brak tej przesłanki może stać się źródłem kontrowersji i podstawą do np. wytaczania powództw o ustalenie istnienia małżeństwa na podstawie art. 189 k.p.c.

²⁸ Tę kwestię zasygnalizowano także w piśmie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 12 maja 2025 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12397656/katalog/13127355#13127355> (data dostępu: 1.06.2025).

²⁹ Protokół rozbieżności stanowisk z etapu uzgodnień projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (DER24).

³⁰ Zob. B. Bugajski, *Konstytucyjne uwarunkowania wprowadzenia do prawa polskiego pozasądowego rozvodu za porozumieniem małżonków*, „Rejent” 2024, nr 11, s. 110 i nast.; D. Wybrańczyk, „Rozwód pozasądowy” a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2025, nr 2, s. 219 i nast. Por. A. Wilk, *Dejudycjalizacja postępowania rozwodowego i rola notariuszy w tym procesie – doświadczenia europejskie i wnioski dla Polski*, „Rejent” 2025, nr 6, s. 99 i nast.

³¹ Dopuszczalne jest wznowienie postępowania na zasadach ogólnych z zastrzeżeniem art. 400 k.p.c.

³² Warto też odnotować, że w uzasadnieniu projektu wyraźnie podkreślono: „Małżonkowie są zobowiązani zawrzeć w pisemnych zapewnieniach oświadczenie o zupełnym i trwałym rozkładzie pożycia małżeńskiego. W związku z tym, że »zupełny i trwały rozkład pożycia« jest pojęciem prawnym, a nie ściśle faktycznym, a zarazem okoliczności świadczące o jego wystąpieniu mają w części charakter osobisty i nie poddają się w pełni obiektywnej weryfikacji, w tym przypadku należało odstąpić od wprowadzania odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych oświadczeń”. Alternatywnym rozwiązaniem mogłoby być złożenie przez małżonków oświadczeń wskazujących na stan ich więzi małżeńskich pod rygorem odpowiedzialności karnej.

Przed odniesieniem się do przesłanek dotyczących wad oświadczenia woli, które uzasadniają żądanie unieważnienia rozvodu, należy poczynić ogólne zastrzeżenie, że wprowadzając do k.r.o. regulacje dotyczące wad oświadczeń składanych przez nupturientów (przy unieważnieniu małżeństwa), ustawodawca nie zdecydował się na zamieszczenie przepisu, zgodnie z którym do wad określonych w art. 15¹ § 1 k.r.o. odpowiednio stosuje się przepisy zawarte w k.c. regulujące wady oświadczenia woli³³. W literaturze rozwiązanie takie uznaje się za trafne. Jak się podaje, występują bowiem zbyt duże różnice między wadami wymienionymi we wspomnianym przepisie a wadami oświadczeń woli uregulowanymi w k.c. W efekcie stosowanie przepisów k.c. do wad oświadczenia woli wskazanych w k.r.o. byłoby utrudnione. Inny jest bowiem zakres pojęciowy wad ujętych w k.r.o. w porównaniu z tymi z k.c. Odmienne prezentują się też skutki stwierdzenia wad wyliczonych w art. 15¹ § 1 pkt 1–3 k.r.o. niż tych z art. 82–88 k.c. Odmienności te wynikają chociażby z charakteru prawnego zawarcia małżeństwa. Różnice między regulacjami zawartymi w k.r.o. oraz w k.c. nie wyłączają jednak możliwości, a niekiedy wręcz nawet konieczności, korzystania z dorobku doktryny i judykatury dotyczącego wad oświadczeń woli z k.c. do interpretacji art. 15¹ k.r.o., z uwzględnieniem oczywiście istniejących między tymi regulacjami różnic³⁴. Różnice te będzie należało brać też pod uwagę przy interpretacji przesłanek uzasadniających żądanie unieważnienia rozvodu. W projektowanych przepisach w porównaniu do regulacji z k.c. (podobnie zresztą jak przy unieważnieniu małżeństwa) zrezygnowano z wady oświadczenia woli w postaci pozorności³⁵ (por. art. 83 k.c.).

³³ Początkowo w orzecznictwie przyjmowano, że oświadczenie woli nupturienta, złożone nawet pod wpływem groźby jest ważne, a małżeństwo z tego powodu nie podlega unieważnieniu. Zob. H. Trammer, *Czy wada oświadczenia woli nupturienta jest przyczyną unieważnienia małżeństwa?*, „Nowe Prawo” 1966, nr 1, s. 55. Szerzej: J. Górecki, *Unieważnienie małżeństwa*, Kraków 1958, s. 30 i nast.

³⁴ J. Gajda, [w:] T. Smoczyński (red.), op. cit., s. 184–185, nb 59. Zob. też J. Preussner-Zamorska, *Wady oświadczenia woli na gruncie prawa rodzinnego (ocena aktualnego stanu prawnego i wnioski de lege ferenda)*, [w:] S. Soltysieński (red.), *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Radwańskiego*, Poznań 1990, s. 533–534 i przywołaną przez autorkę literaturę; eadem, *Matrimonium non existens oraz podlegające unieważnieniu małżeństwo*, „Studia Cywilistyczne” 1981, t. XXXI, s. 29 i nast. Por. A. Kozaczka, *Wady oświadczenia konsensu z art. 1 Kodeksu rodzinnego a nieważność małżeństwa*, „Nowe Prawo” 1957, nr 9, s. 52 i przywołane przez autora orzecznictwo.

³⁵ Rezygnację z możliwości powołania się przy unieważnieniu rozwiązania małżeństwa na wadę oświadczenia woli w postaci pozorności należy ocenić pozytywnie, ponieważ oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa będą składane przed kierownikiem USC, a nie drugiemu małżonkowi jako drugiej stronie w rozumieniu art. 83 k.c. Pozorność czynności prawnej składa się bowiem z trzech elementów: 1) oświadczenie musi być złożone drugiej stronie; 2) oświadczenie musi być złożone tylko dla pozorów; 3) adresat oświadczenia woli musi zgadzać się na dokonanie czynności prawnej jedynie dla pozorów. Tak: P. Nazaruk, [w:] J. Ciszewski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 224, nb 1. Por. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia...*, s. 55–60.

Zgodnie z projektem przesłanką uzasadniającą żądanie unieważnienia rozvodu pozasądowego będzie stan wyłączający świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Przesłanka ta różni się od przesłanki z art. 15¹ § 1 pkt 1 k.c. Ten ostatni przepis odnosi się tylko do stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli³⁶, a projektowany art. 58³ § 2 pkt a k.r.o., podobnie jak art. 82 k.c., do stanu wyłączającego świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dodatkowo projektowany art. 58³ § 2 pkt a k.r.o., podobnie jak art. 82 k.c., używa sformułowania „powzięcie decyzji i wyrażenie woli”, a art. 15¹ § 1 pkt 1 k.c. stanowi jedynie o „wyrażeniu woli”. Oznacza to, że w razie wątpliwości interpretacyjnych pojawiających się na tle projektowanej regulacji będzie można pomocniczo sięgać do wykładni art. 82 k.c.³⁷ Warto też zwrócić uwagę, że na tle wskazanych regulacji wymaga się stanu „wyłączającego”, a nie jedynie „ograniczającego” świadomość³⁸. Stan ten może być wywołany jakimikolwiek przyczynami³⁹, np. może być skutkiem choroby⁴⁰ (czynnik wewnętrzny). Brak świadomości może być też spowodowany czynnikami zewnętrznymi, np. alkoholem, narkotykami. Ponadto może być spowodowany zarówno czynnikami niezależnymi, jak i zależnymi od strony składającej oświadczenie⁴¹. Stan ten tak dalece wpływa na autonomię osoby składającej oświadczenie o rozwiązaniu małżeństwa, że projektodawca trafnie uznał go za przesłankę uzasadniającą żądanie unieważnienia rozvodu. Małżonkowie składający oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa powinni składać je świadomie (z pełnym rozeznaniem treści swojego oświadczenia), a zatem – znając skutki rozvodu i ich znaczenie – bez

³⁶ Przepis ten pomija stan wyłączający swobodne powzięcie decyzji. Na taką decyzję ustawodawcy wpłynęło swoiste uregulowanie małżeństwa, a także m.in. możliwość przemyślenia decyzji o zawarciu małżeństwa (art. 4 k.r.o.). Zob. Z. Radwański, M. Gutowski, [w:] Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), *Prawo cywilne – część ogólna*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 2, Warszawa 2019, s. 493, nb 16.

³⁷ Por. np. B. Lewaszewicz-Petrykowska, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Warszawa 2014, s. 957 i nast.; P. Nazaruk, [w:] J. Ciszewski (red.), op. cit., s. 222 i nast.

³⁸ Niemniej jednak zauważa się, że stan braku świadomości nie musi być całkowity i zupełny, jednakże częściowe wyłączenie świadomości musi być znaczne. Tak: P. Nazaruk, [w:] J. Ciszewski (red.), op. cit., s. 222, nb 3. Zob. też J. Wierciński, op. cit., s. 89.

³⁹ Przyczyna może mieć charakter trwały, jak również przemijający. Zob. R. Trzaskowski, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, cz. 2: *Art. 56–125*, Warszawa 2021, s. 597, nb 7.

⁴⁰ Zob. też o urojeniach i omamach oraz innych przyczynach, które wpływają na stan świadomości J. Wierciński, op. cit., s. 134 i nast. Atutem przywołanego opracowania jest m.in. uwzględnienie literatury medycznej.

⁴¹ Por. G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2019, Lex, komentarz do art. 15¹, nb 3. Należy przyjąć, że aktualne w kontekście unieważnienia rozvodu pozostanie postanowienie SN z 4 kwietnia 1985 r., sygn. akt II CZ 41/85, Lex nr 8704, w którym wskazano, że sam fakt korzystania przez osobę składającą oświadczenie woli ze zwolnienia lekarskiego nie przesądza o tym, że w chwili składania tego oświadczenia znajdowała się ona w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli.

nacisków z zewnątrz i manipulacji. Do oceny tego, czy oświadczenie zostało złożone w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, miarodajna jest chwila składania oświadczenia. Powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest swobodne, gdy zarówno proces decyzyjny, jak i uzewnętrznienie woli nie zostały zakłócone⁴² przez destrukcyjne czynniki wynikające z właściwości psychiki czy procesu myślowego osoby składającej oświadczenie woli. Podaje się, że przyczyna wyłączająca swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli tkwić musi w samym oświadczającym, a nie w sytuacji zewnętrznej, w jakiej on działa⁴³. W przypadku braku swobody – w przeciwieństwie do braku świadomości – osoba składająca oświadczenie woli znajduje się w stanie, w którym rozpoznaje wprawdzie sens swojego działania, ale pod wpływem negatywnego oddziaływania czynników psychicznych ma wyłączoną możliwość swobodnego (nieskrępowanego) działania⁴⁴. Z perspektywy rozwodu pozasądowego znaczenie może mieć np. stan depresji. Warto zatem zauważyć, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie wskazuje się, że oświadczenie złożone przez osobę w stanie depresji nie jest automatycznie uznawane za złożone w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Stan depresji nie jest równoznaczny z permanentnym brakiem świadomości podejmowanych decyzji⁴⁵.

Kolejną przesłanką umożliwiającą domaganie się unieważnienia rozwodu pozasądowego jest złożenie oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa pod wpływem bezprawnej groźby drugiego małżonka lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu

⁴² Do zakłócenia takiego dochodzi np. w przypadku tzw. głodu narkotykowego lub fizjologicznego przymusu zażycia innego rodzaju środków odurzających. Zob. wyrok SN z 22 października 1975 r., sygn. akt V PRN 4/75, OSNC 1976, Nr 5, poz. 90.

⁴³ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia...*, s. 44; eadem, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 961, nb 13. Zob. też wyrok SN z 24 maja 2005 r., sygn. akt V CK 659/04, Lex nr 180821; wyrok SN z 7 lutego 2006 r., sygn. akt IV CSK 7/05, Lex nr 180191. Pewne zastrzeżenia do koncepcji przedstawionej przez B. Lewaszkiewicz-Petrykowską zgłasza J. Wierciński, op. cit., s. 212 i nast. Należy zgodzić się z J. Wiercińskim, że musi wystąpić jakiś bodziec (czynnik, impuls zewnętrzny), który osłabia wolę składającego oświadczenie. Powyższe może mieć znaczenie przy zakwalifikowaniu presji, którą jeden małżonek wywiera na drugiego, do wady oświadczenia w postaci braku swobody. Nie wyklucza to jednak równoczesnego potraktowania tej presji jako groźby, o czym w dalszej części. Trafnie autor wskazuje na to, że podobieństwo groźby i braku swobody można zauważyć w dwóch aspektach. Pierwszy wyraża się w tym, że w obu wypadkach osoba jest poddawana niedozwolonemu wpływowi, bezprawnemu działaniu, a w drugi w tym, że owe działania skutkują sparaliżowaniem woli osoby ją wyrażającej. Identyfikacja groźby jako wady oświadczenia woli polegającej na wywarcu bezprawnego wpływu nie eliminuje możliwości definiowania stanu wyłączającego swobodę przez pryzmat wpływów zewnętrznych na składającego oświadczenie małżonka.

⁴⁴ M. Gutowski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: Art. 1–352, Warszawa 2021, s. 877, nb 29.

⁴⁵ P. Sobolewski, [w:] K. Osajda, W. Borysiak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, 2024, Legalis, komentarz do art. 82, nb 3; wyrok SA w Gdańsku z 9 marca 2011 r., sygn. akt I ACa 1506/10, POSAG 2011, Nr 2, poz. 17–23.

samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe. Oznacza to, że do cech groźby należy zaliczyć jej bezprawność⁴⁶. Przykładowo bezprawne jest posługiwanie się groźbą popełnienia samobójstwa w celu wymuszenia złożenia określonego oświadczenia woli⁴⁷. Przez groźbę należy rozumieć celowe⁴⁸ działanie skierowane na zmuszenie zagrożonego, wbrew jego woli, do złożenia oświadczenia woli o określonej treści. Groźbę stanowi niedopuszczalna ingerencja osoby grożącej w tok procesu decyzyjnego osoby zagrożonej, przez zapowiedź wyrządzenia jakiegoś zła, gdyby osoba, której się grozi, nie złożyła żadanego oświadczenia. Żądanie złożenia oświadczenia woli nie musi być wypowiedziane wprost – wystarczy, że złożenie określonego oświadczenia jest konieczne do uniknięcia grożącego zła⁴⁹. Groźbę, jako przymus psychiczny, odróżnia się od przymusu fizycznego. Przykładem przymusu psychicznego może być szantażowanie małżonka lub zagrożenie ujawnieniem jego tajemnicy. Jako przykład przymusu fizycznego wskazuje się na poprowadzenie ręki określonej osoby w celu uzyskania podpisu⁵⁰ – co jednak w rozpatrywanym przypadku, wobec tego, że oświadczenia będą składane w obecności kierownika USC, nie powinno się zdarzyć. Groźba będzie mogła pochodzić od małżonka, ale także od osób trzecich (np. członków rodziny). Osoba trzecia nie będzie musiała być zidentyfikowana⁵¹. Bez znaczenia będzie przy tym to, czy drugi z małżonków składających oświadczenie wiedział o groźbie osoby trzeciej. Konieczne będzie również stwierdzenie istnienia

⁴⁶ Bezprawne jest zarówno zachowanie się sprzeczne z prawem (tj. z ustawą), jak i zachowanie się, które jest formalnie zgodne z prawem, jednak zmierzające do wymuszenia złożenia oświadczenia woli. Tak: K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny...*, komentarz do art. 15¹, nb 30. Autor uważa, że zachowanie bezprawne może być wyłącznie sprzeczne z normami prawa, ale już nie z zasadami współżycia społecznego. Zgodnie jednak z dominującym poglądem, zachowanie bezprawne jest zachowaniem sprzecznym zarówno z prawem jak i z zasadami współżycia społecznego. W taki sam sposób należałoby definiować bezprawną groźbę. Zob. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 1027, nb 8; Z. Radwański, M. Gutowski, [w:] Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), op. cit., s. 533–534, nb 16. Por. K. Pietrzykowski, *Wpływ wad oświadczenia woli na ważność małżeństwa*, „Studia Prawnicze” 1980, nr 3, s. 146. Wówczas autor dążył do odcięcia się od kodeksowego pojęcia groźby. Uważał, że nie powinno być wymagane stwierdzenie bezprawności groźby, ponieważ przymus psychiczny zmierzający do złożenia oświadczenia woli zawsze jest bezprawny.

⁴⁷ Por. wyrok SN z 18 lutego 1970 r., sygn. akt I CR 571/69, OSNC 1971, Nr 2, poz. 27. W przywołanej sprawie powód wystąpił o unieważnienie uznania dziecka, powołując się na dokonanie powyższego uznania „pod wpływem bezprawnej groźby swej matki”, która miała zagrozić – w razie nieuznania dziecka przez powoda i odmowy zawarcia małżeństwa z pozwaną – popełnieniem samobójstwa. Zob. też wyrok SN z 25 listopada 1981 r., sygn. akt IV CR 406/81, Lex nr 8374.

⁴⁸ Odmienne: R. Strugała, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, Warszawa 2023, s. 286–287, nb 5, który uważa, że celowość groźby, choć typowa, nie powinna być uważana za konieczną cechę groźby prawnie doniosłej.

⁴⁹ R. Trzaskowski, [w:] J. Gudowski (red.), op. cit., s. 680, nb 8.

⁵⁰ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 1025, nb 2.

⁵¹ Ibidem, s. 1032, nb 26.

obawy⁵² po stronie składającego oświadczenie małżonka, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne⁵³ niebezpieczeństwo. Niebezpieczeństwo będzie mogło mieć nie tylko osobisty⁵⁴, ale także majątkowy charakter (inaczej niż w art. 15 § 1 pkt 3 k.r.o.)⁵⁵. Przykładem groźby może być wywieranie presji przez jednego małżonka na drugiego, które dodatkowo może się łączyć z przemocą psychiczną⁵⁶. Groźbą nie będzie natomiast np. zwrócenie uwagi na możliwe przyszłe niekorzystne prawne konsekwencje rozwodu. Dodatkowo między złożeniem oświadczenia określonej treści a groźbą będzie musiał istnieć związek przyczynowy. Takie ujęcie groźby jest podobne do jej unormowania w art. 87 k.c., również zatem w tym przypadku będzie można sięgać do wykładni i dorobku judykatury oraz doktryny dotyczącej art. 87 k.c.⁵⁷ W literaturze trafnie zauważa się, że groźba istotnie ingeruje w sferę autonomii jednostki, wypaczając proces decyzyjny, prowadzący do złożenia oświadczenia woli⁵⁸. Słusznie zatem uwzględniono ją jako podstawę umożliwiającą domaganie się unieważnienia rozwodu pozasądowego. W kontekście unieważnienia rozwodu pozasądowego warto zwrócić uwagę, że w literaturze podaje się, iż nie oznacza groźby naturalna dominacja jednej osoby nad drugą, wynikająca z jej pozycji społecznej lub gospodarczej, jakkolwiek niewątpliwie może ona oddziaływać na postępowanie strony słabszej⁵⁹. Warto też pamiętać, że irrelevantne jest, czy złożone pod wpływem groźby oświadczenie było obiektywnie korzystne, czy niekorzystne dla składającego oświadczenie.

⁵² Ocena stanu obawy dokonywana powinna być z uwzględnieniem cech składającego oświadczenie woli (wieku, wykształcenia, doświadczenia itd.). Tak: P. Sobolewski, [w:] K. Osajda, W. Borysiak (red.), op. cit., komentarz do art. 87, nb 15.

⁵³ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 1031, nb 22, odnosząc się do powagi groźby, wskazuje, że ocena w tym zakresie musi być przeprowadzona w dwóch aspektach: 1) charakteru zła, niebezpieczeństwa, którym się grozi, oraz 2) możliwości realizacji groźby, inaczej mówiąc – możliwości rzeczywistego spowodowania tego zła na zagrożonego. Jako poważną określa się groźbę, która jest jednocześnie doniosła oraz realna. Zob. np. R. Strugała, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), op. cit., s. 286, nb 3.

⁵⁴ Poważne niebezpieczeństwo osobiste dotyczy zagrożenia życia, integralności cielesnej, naruszenia takich dóbr osobistych, jak wolność itd. Jako przykład można też podać groźbę skompromitowania w środowisku rodzinnym.

⁵⁵ W ocenie M. Królikowskiego, op. cit., s. 56 znaczenie powinno mieć jedynie niebezpieczeństwo o charakterze osobistym. Przyjęcie odmiennego stanowiska mogłoby prowadzić do częstych prób zakwestionowania rozwodu pozasądowego z powołaniem się na wykorzystywanie przez drugiego małżonka przewagi ekonomicznej.

⁵⁶ Na aspekt związany z tym, że w sprawach o rozwód okoliczności często wykluczają lub ograniczają możliwość nieskrępowanego podejmowania decyzji zwraca uwagę M. Andrzejewski, *Autonomia w prawie rodzinnym – sprawy o rozwód*, „Rejent” 2024, nr 11, s. 70. Zob. też D. Wybrańczyk, *Ochrona „strony słabszej” w rozwodach pozasądowych*, „Przegląd Legislacyjny” 2024, nr 2, s. 93 i nast. W artykule przedstawiono instrumenty służące ochronie małżonka słabszego.

⁵⁷ Por. np. A. Jedliński, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 570 i nast.

⁵⁸ M. Królikowski, op. cit., s. 56.

⁵⁹ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 1025, nb 2.

W projekcie przyjęto także, że unieważnienia rozvodu pozasądowego można się domagać, gdy złożono oświadczenie pod wpływem błędu, wywołanego⁶⁰ podstępnie przez drugiego małżonka, uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby małżonek nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożylby oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa; podstęp osoby trzeciej jest jednoznaczny z podstępem drugiego małżonka, jeżeli ten o podstępie wiedział⁶¹. W nauce istnieje sporne stanowisko, czy podstęp stanowi kwalifikowaną postać błędu, czy odrębną wadę oświadczenia woli (por. art. 84 k.c. i art. 86 k.c.)⁶². Nie budzi jednak wątpliwości, że zaprojektowane rozwiązanie wymaga, aby błąd był istotny⁶³. Działanie pod wpływem błędu polega na tym, że składający oświadczenie działa pod wpływem niezgodnego z prawdą wyobrażenia o rzeczywistości lub jej elemencie albo pod wpływem braku takiego wyobrażenia. Błąd oznacza mylne wyobrażenie o istniejącym stanie rzeczy lub mylne wyobrażenie o treści złożonego oświadczenia woli, nie odnosi się jednak do sfery motywacyjnej⁶⁴. Działanie podstępne jest natomiast zawsze działaniem zawinionym i umyślnym. Przejawia się albo w zamiarze bezpośrednim, albo w zamiarze ewentualnym, a zatem w chęci lub przynajmniej godzeniu się na wywołanie fałszywego obrazu rzeczywistości w umyśle innej osoby. Przez podstępne wywołanie błędu rozumie się każde zachowanie

⁶⁰ Dla stwierdzenia, że adresat oświadczenia woli wywołał błąd, nie jest konieczne, by zachowanie adresata było wyłączną przyczyną (w aspekcie zależności typu *sine qua non*) powstania błędu, a wystarczy, iż jest współprzyczyną. Zob. wyrok SN z 9 września 2022 r., sygn. akt II CSKP 264/22, OSNC 2023, Nr 4, poz. 42.

⁶¹ M. Królikowski, op. cit., s. 53 uważa, że błąd nie powinien stanowić wady oświadczenia woli w kontekście możliwości „wzruszenia umowy rozwodowej”. W jego ocenie można wyrazić obawę, że dopuszczenie powoływania się na błąd doprowadziłoby do częstego podważania rozvodu pozasądowego. O błędzie w kontekście wad oświadczeń woli składanych w prawie rodzinnym wspomina J. Preussner-Zamorska, *Wady oświadczenia...*, s. 543.

⁶² Przeważa pogląd, że podstęp jest kwalifikowaną postacią błędu. Zwolenników i przeciwników obu poglądów przedstawia P. Sobolewski, [w:] K. Osajda, W. Borysiak (red.), op. cit., komentarz do art. 86, nb 16. Autor wskazuje, że spór ten ma charakter teoretyczny i nie wiąże się z nim konsekwencje praktyczne. Zob. też J.M. Kondek, *Podstęp a błąd. Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 2, s. 34 i nast.

⁶³ Definicję błędu istotnego formuluje art. 84 § 2 k.c., powołując dla obiektywizacji oceny istotności błędu miernik rozsądnego działania. Przepis ten wskazuje na to, że błąd jest istotny, jeżeli zachodzi taka sytuacja, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożylby oświadczenia tej treści. Podobnie zatem jak w projektowanej regulacji ocenia się jednocześnie subiektywną i obiektywną istotność błędu (subiektywna, polega na tym, że indywidualnie pojmowany składający oświadczenie, gdyby nie był w błędzie, nie złożylby oświadczenia woli tej treści, a obiektywna na tym, że nie złożylby oświadczenia woli tej treści także każdy inny rozsądny człowiek w takiej sytuacji). Por. A. Jedliński, [w:] A. Kidyba (red.), op. cit., s. 563, nb 3. Odmienne: B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia...*, s. 114–115; eadem, [w:] W. Czachórski (red.), op. cit., s. 674; Z. Radwański, M. Gutowski, [w:] Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), op. cit., s. 509, nb 16; M. Gutowski, *Wzruszalność czynności...*, s. 81 zauważa, że należy eksponować przesłankę obiektywną, co jednak nie oznacza, że subiektywna istotność błędu jest bez znaczenia.

⁶⁴ P. Nazaruk, [w:] J. Ciszewski (red.), op. cit., s. 226, nb 1.

się, które świadomie wywołuje, wzmacnia lub utwierdza błędne wyobrażenie u innej osoby⁶⁵. W literaturze wskazuje się na to, że na podstęp składają się dwa elementy: intencjonalny (psychiczny) oraz materialny (określone zachowanie się)⁶⁶. Milczenie lub zatajenie prawdy może zostać zakwalifikowane jako podstęp. Na tle projektowanych przepisów problem pojawić się może w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, małżonek wie, że współmałżonek jest w błędzie, nie wyprowadza go jednak z niego. Po drugie, małżonek nie mówi całej prawdy, zatajając fakt, który dla drugiego małżonka ma znaczenie⁶⁷. Projektowana regulacja opiera się na założeniu, że małżonek celowo i świadomie wprowadza drugiego małżonka w błąd, a nie robi tego nieświadomie, bo np. sam pozostawał w błędzie.

Z uwagi na ryzyko zbyt częstego powoływania się na wskazane okoliczności, zwłaszcza na tle rozliczeń majątkowych między byłymi małżonkami, wprowadzono kolejną przesłankę wymaganą do unieważnienia rozvodu. Jak wynika z projektowanego art. 58³ § 3 k.r.o., unieważnienie rozvodu pozasądowego będzie mogło nastąpić wyłącznie z powołanych wcześniej przyczyn, jeżeli jednocześnie za dalszym trwaniem małżeństwa przemawiać będzie dobro rodziny. W uzasadnieniu projektu w odniesieniu do tej regulacji wskazano, że zakłada się konieczność wykazania dodatkowej przesłanki unieważnienia rozvodu pozasądowego, jaką jest okoliczność, że za dalszym trwaniem małżeństwa przemawia dobro rodziny. Jak podkreślono, należy unikać „reaktywowania” małżeństw, które w praktyce już nie funkcjonują. Oceniając tę przesłankę, z jednej strony można dodać, że będzie ona zabezpieczać przed nadużyciem unieważnienia rozvodu – nie tylko wymagane będzie wykazanie wady oświadczenia woli, ale także zasadność i celowość trwania małżeństwa z uwagi na dobro rodziny⁶⁸, z drugiej jednak strony kryterium to może powodować ryzyko tzw. uznaniowości sądu. Pojęcie dobra rodziny jest bowiem klauzulą generalną, która może utrudniać ocenę dopuszczalności unieważnienia rozvodu⁶⁹. Dodatkowo osoba, która np. złożyła oświadczenie o rozwiązaniu

⁶⁵ Ibidem, s. 230, nb 1–2.

⁶⁶ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 1016, nb 5; eadem, [w:] W. Czachórski (red.), op. cit., s. 602. Zob. też przywołaną przez autorkę literaturę.

⁶⁷ Por. eadem, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), op. cit., s. 1018, nb 13.

⁶⁸ W uwagach zgłoszonych do projektu przez Prokuraturę Krajową (1001-1.0280.209.2025 dot. DL-II.415.2.2025) podniesiono, że „udział prokuratora i jego uprawnienie mogą być wykorzystywane w sposób nie do końca zgodny z ideą projektu”. Wskazano również, że istnieje „obawa wykorzystywania prokuratora jako organu do wytaczania powództw”. Barierą dla tego typu sytuacji może być właśnie konieczność wykazania, że za dalszym trwaniem małżeństwa przemawia dobro rodziny.

⁶⁹ Pojęcie dobra rodziny przedstawia A. Sylwestrzak, *O klauzuli generalnej dobra rodziny*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45, s. 313 i nast. Zob. też wyrok SN z 29 września 2020 r., sygn. akt I NSNc 42/20, OSNKN 2021, Nr 1, poz. 3. Na temat ochrony rodziny zob. np. J. Szczechowicz, *Ochrona rodziny w świetle uregulowania art. 27 k.r.o.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45, s. 325 i nast.

małżeństwa pod przymusem, może nie mieć możliwości jego unieważnienia, jeśli sąd uzna, że „dobro rodziny” za tym nie przemawia⁷⁰. W kontekście projektowanych przepisów warto też pamiętać, że „dobro rodziny” przejawia się w usprawiedliwionych interesach jej wszystkich członków, a nie tylko jednego małżonka.

Projektowany art. 58³ § 4 k.r.o. zakłada negatywne przesłanki, wykluczające możliwość żądania unieważnienia rozwodu pozasądowego. Nie można żądać unieważnienia rozwodu pozasądowego, gdy małżonkowie nie mają już wspólnych małoletnich dzieci. Można zatem analogicznie jak w przypadku „konwalidacji małżeństwa”, gdy ustala okoliczność, ze względu na którą zawarcie małżeństwa było niedopuszczalne, wskazywać na „konwalidację rozwodu”⁷¹. Wówczas małżeństwo rozwiązane, mimo istnienia przeszkody w postaci małoletnich dzieci, będzie nadal uważane za zakończone. Zatem gdy rozwód pozasądowy nastąpi wbrew istniejącemu zakazowi, jego „konwalidacja” będzie polegać na tym, że w określonym zespole okoliczności sąd straci kompetencje do orzeczenia unieważnienia rozwodu⁷².

Zgodnie z projektem nie można żądać unieważnienia rozwodu pozasądowego po śmierci któregośkolwiek z małżonków⁷³ albo po zawarciu przez któregośkolwiek z małżonków nowego związku małżeńskiego. O ile, jak już wskazano, kwestia zakazu domagania się rozwodu pozasądowego po śmierci może budzić wątpliwości (zob. przypis 15), o tyle niewątpliwie spór o rozwiązanie małżeństwa, w sytuacji zawarcia nowego związku małżeńskiego musi być bezprzedmiotowy. Projekt opiera się bowiem na założeniu, że w przypadku zawarcia nowego związku małżeńskiego system prawny chroni nowe małżeństwo. W przeciwnym razie dopuszczono by do bigamii (zob. art. 206 Kodeksu karnego).

Ponadto w projekcie zaproponowano terminy, po upływie których nie będzie można żądać unieważnienia rozwodu pozasądowego. Takie rozwiązanie należy przyjąć z aprobatą⁷⁴. Niewątpliwie wprowadzone terminy pozwolą na usunięcie stanu niepewności⁷⁵, a dodatkowo mogą ograniczać stosowanie

⁷⁰ Z tego powodu przesłanka ta jest dyskusyjna.

⁷¹ O znaczeniu pojęcia konwalidacji zob. M. Gutowski, *Wzruszalność czynności...*, s. 289 i nast.

⁷² Por. A. Zielonacki, *Zawarcie małżeństwa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 146.

⁷³ Inaczej niż w przypadku unieważnienia małżeństwa, zob. art. 19 k.r.o. oraz art. 447 k.p.c. i nast.

⁷⁴ Na konieczność wprowadzenia terminu prekluzyjnego, w trakcie którego dopuszczalne byłoby powołanie się przez małżonków na wady oświadczenia woli, wskazuje też B. Bugajski, *Autonomia woli...*, s. 791.

⁷⁵ Terminy te mają charakter prekluzyjny, a zatem są nieprzywracalne. Z ich upływem rozwód będzie ulegać konwalidacji, a powództwo wniesione po upływie wskazanych terminów powinno zostać oddalone.

szykany przez małżonka, który złożył oświadczenie dotknięte wadą, wobec drugiego małżonka. Można przypuszczać, że podobnie jak przy terminach na wytoczenie powództwa o unieważnienie małżeństwa, sporne pozostanie, czy termin ten obowiązuje także prokuratora⁷⁶.

Unieważnienie rozvodu – postępowanie sądowe i skutki wyroku

Jak już zaznaczono, sprawy o unieważnienie rozvodu będą rozpoznawane w procesie w postępowaniu odrębnym⁷⁷. Osobami legitymowanymi do domagania się unieważnienia rozvodu będą małżonkowie i prokurator⁷⁸. Bez znaczenia będzie brak zgody drugiego małżonka, który sprzeciwia się unieważnieniu rozvodu. Nie przewidziano możliwości domagania się unieważnienia rozvodu przez osobę третią.

Sądem właściwym do rozpoznania sprawy o unieważnienie rozvodu będzie sąd okręgowy – zgodnie z art. 17 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 41 k.p.c.⁷⁹ Właściwość miejscowa jest właściwością wyłączną, co oznacza, że między małżonkami nie może zostać zawarta umowa dotycząca określenia takiej właściwości (zob. art. 46 k.p.c.). Być może bardziej pożądaną od właściwości miejscowej ustalonej na podstawie art. 41 k.p.c. byłoby, aby sądem właściwym był sąd, w którego okręgu rozwiązano małżeństwo. Za taką propozycją może przemawiać usprawnienie/efektywność postępowania dowodowego, co wiąże się z łatwiejszym i szybszym dostępem do dowodów, np. z przesłuchania kierownika i pracowników USC. Ponadto można przyjąć, że sąd właściwy dla miejsca położenia USC powinien lepiej znać praktykę tego urzędu, a zatem może łatwiej ocenić ewentualne uchybienia tam popełnione.

⁷⁶ Na tle art. 15¹ § 3 k.r.o., który reguluje terminy żądania unieważnienia małżeństwa, wyróżniono dwa poglądy. W ocenie J. Gajdy, [w:] T. Smoczyński (red.), op. cit., s. 189, nb 71 nie znajdują one zastosowania do prokuratora. Odmienne: T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 75, nb 63; także: J. Gwiazdomorski, *Zawarcie małżeństwa*, „Państwo i Prawo” 1949, nr 4, s. 55.

⁷⁷ O odrębnościach postępowania (przy czym w kontekście unieważnienia małżeństwa) zob. K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny...*, komentarz do art. 17, nb 20.

⁷⁸ Odmienne: M. Królikowski, op. cit., s. 59 w odniesieniu do przyznania legitymacji prokuratorowi w przypadku kwestionowania „umowy rozwodowej”. Autor zaznacza, że rozwód pozasądowy ma wymiar prywatny, odnosi się do osobistych interesów małżonków, a nie do sfery publicznej. Z tym argumentem autora nie można się zgodzić. Po pierwsze, rozwódowi pozasądowemu nie można przypisać prywatnego charakteru (niezależnie od tego, czy następowałby on z udziałem notariusza, czy kierownika USC); po drugie, rozwód pozasądowy i jego podważenie wpływa na stan cywilny, który ma znaczenie z punktu widzenia publicznego.

⁷⁹ Powództwo ze stosunku małżeństwa wytacza się wyłącznie przed sąd, w którego okręgu małżonkowie mieli ostatnie miejsce zamieszkania, jeżeli choć jedno z nich w okręgu tym jeszcze ma miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu. Z braku takiej podstawy wyłącznie właściwy jest sąd miejsca zamieszkania strony pozwanej, a jeżeli i tej podstawy nie ma – sąd miejsca zamieszkania powoda.

Powództwo o unieważnienie rozvodu będzie powództwem o ukształtowanie⁸⁰. Jeżeli sąd oddala takie powództwo, to czyni tak z powodu bezzasadności roszczenia⁸¹. W doktrynie wskazuje się bowiem na to, że interes prawny nie stanowi przesłanki skuteczności, a tym samym dopuszczalności powództw o ukształtowanie⁸².

W procesie o unieważnienie rozvodu stroną pozwaną będzie albo jeden z byłych małżonków (gdy powództwo wytoczył drugi były małżonek) albo oboje małżonkowie, jeśli powództwo wytoczył prokurator (projektowany art. 448 § 3 k.p.c.)⁸³. Współuczestnictwo występujące po stronie pozwanych małżonków będzie miało charakter jednolity oraz konieczny (zob. art. 72 k.p.c. i art. 73 k.p.c.)⁸⁴.

⁸⁰ Por. P. Osowy, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy (red.), *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Czynności i przebieg postępowania*, t. 3B, Warszawa 2024, s. 452, nb 89.

⁸¹ Por. T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 66–67. Kwestie związane z tym, czy fundamentem powództwa o unieważnienie małżeństwa jest materialnoprawne prawo podmiotowe, a więc czy wytoczenie takiego powództwa jest wykonywaniem takiego prawa, prezentuje M. Domański, [w:] K. Osajda, J. Słyk, M. Domański (red.), op. cit., komentarz do art. 17, nb 10 i nast. Autor zaznacza, że akceptacja tezy o istnieniu materialnego prawa podmiotowego leżącego u podstaw powództwa o unieważnienie małżeństwa ma bezpośredni wpływ na dopuszczenie możliwości zastosowania konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.) dla oceny takiego żądania. Jak się wydaje, te same wątpliwości mogą powstać przy unieważnieniu rozvodu.

⁸² P. Osowy, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, P. Osowy (red.), op. cit., s. 457, nb 102.

⁸³ Powództwo prokuratora będzie miało tzw. charakter materialnoprawny i samodzielny. Szczegółowa analiza pozycji prokuratora w sprawie o unieważnienie rozvodu wykracza poza ramy artykułu. Warto jednak odesłać do powołanych wyżej uwag zgłoszonych do projektu przez Prokuraturę Krajową (1001-1.0280.209.2025 dot. DL-II.415.2.2025) z których wynika m.in., że doktryna od lat formułuje postulaty *de lege ferenda* zmierzające do ograniczenia roli prokuratora w sprawach małżeńskich, zwłaszcza, gdy jego działania mogą destabilizować ukształtowane relacje rodzinne i wywołać konsekwencje nieproporcjonalne w stosunku do założonego celu ochrony interesu publicznego. Ponadto w uwagach zaproponowano, aby prokurator mógł wnieść powództwo o unieważnienie rozvodu pozasądowego wyłącznie w terminie 5 lat od dnia dołączenia wzmianki do aktu małżeństwa o rozwodzie, chyba że zachodzą wyjątkowe okoliczności uzasadniające ochronę dobra dziecka lub interesu publicznego. Uwzględnienie tej uwagi wymagałoby jednak kompleksowej reformy i zapewnienia systemowej spójności proponowanych rozwiązań z tymi, które aktualnie obowiązują. W literaturze wskazuje się też, że Rzecznik Praw Obywatelskich może wytoczyć każde powództwo w sprawach wymienionych w art. 22 k.r.o. oraz może wszcząć każde postępowanie nieprocesowe mające za przedmiot stan cywilny. Tak: K. Pietrzykowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny...*, komentarz do art. 22, nb 14. Jeśli pogląd ten uznać za trafny, to RPO będzie miał także legitymację do wytoczenia powództwa w sprawach o unieważnienie rozvodu. Biorąc pod uwagę, że każdy z małżonków będzie mógł wystąpić z żądaniem unieważnienia rozvodu pozasądowego, jeżeli w chwili składania oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci, a projektowana regulacja ma na celu ochronę małoletniego, należałoby też rozważyć przyznanie legitymacji do wytoczenia wspomnianego powództwa Rzecznikowi Praw Dziecka (ewentualnie po spełnieniu określonych przesłanek samemu dziecku).

⁸⁴ M. Jędrzejewska, *Współuczestnictwo procesowe. Istota – zakres – rodzaje*, Warszawa 1975, s. 136–137, 178; J. Górecki, op. cit., s. 86.

W zakresie dopuszczalności interwencji ubocznej w sprawach o prawa stanu zarysowały się dwa stanowiska. Zgodnie z pierwszym stanowiskiem interwencja uboczna dopuszczalna jest na zasadach ogólnych, zgodnie z drugim interwencja uboczna w sprawach o prawa stanu jest dopuszczalna w ograniczonym zakresie, a interwenientem ubocznym może być tylko osoba bezpośrednio i osobiście zainteresowana w wyniku sprawy, a więc zasadniczo taka, która sama mogłaby być stroną postępowania⁸⁵. Biorąc pod uwagę, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego wydaje się dominować stanowisko drugie⁸⁶, należy uznać, że interwencja uboczna w sprawach o unieważnienie rozvodu nie będzie dopuszczalna.

W sprawach o unieważnienie rozvodu sąd będzie związany żądaniem powoda (art. 321 k.p.c.⁸⁷) i nie będzie mógł orzec co do przedmiotu nieobjętego żądaniem. W szczególności sąd nie będzie uprawniony do unieważnienia rozvodu na innej podstawie niż żądał powód. Co do zasady posiedzenia będą się odbywały przy drzwiach zamkniętych (art. 427 k.p.c.).

W sprawie o unieważnienie rozvodu wątpliwości może budzić kwestia dopuszczalności powództwa wzajemnego. Z jednej strony można twierdzić, że skoro w sprawach o rozwód zakaz wytoczenia powództwa wzajemnego jest konsekwencją „wymienności” ról procesowych małżonków, to o takiej wymienności można też mówić w przypadku unieważnienia rozvodu (a zatem powództwo wzajemne byłoby niedopuszczalne⁸⁸). Z drugiej strony wskazuje się jednak, że zakaz ten odnosi się wyłącznie do spraw o rozwód⁸⁹ lub

⁸⁵ Argumenty na rzecz obu stanowisk i ich przedstawicieli prezentuje A. Gręda, *Interwencja uboczna w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka*, „Palestra” 2016, nr 7–8, s. 135 i nast. Zob. też T. Rowiński, op. cit., s. 124 i nast.

⁸⁶ Uchwała SN z 30 września 1975 r., sygn. akt III CZP 18/75, OSNC 1976, Nr 7–8, poz. 150.

⁸⁷ Związanie sądu przy wyrokowaniu żądaniem (*ne eat iudex ultra petita partium*) jest wyrazem obowiązywania w postępowaniu cywilnym zasady dyspozytywności, zgodnie z którą, to powód decyduje nie tylko o wszczęciu postępowania, lecz także o zakresie rozstrzygnięcia sprawy. Zob. A. Jakubecki, [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Artykuły 1–366*, Warszawa 2021, s. 1343, nb 1; O.M. Piaskowska, [w:] O.M. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505(39)*, Warszawa 2024, s. 748, nb 1. Szerzej: R. Flejszar, [w:] Ł. Błaszczak, J. Studzińska (red.), *Instytucje postępowania cywilnego*, seria: System Postępowania Cywilnego, t. 1, Warszawa 2024, s. 35 i nast., nb 1 i nast.

⁸⁸ I. Koper, [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Artykuły 367–505(37)*, Warszawa 2013, s. 416, nb 1 podaje, że sprawy o prawa stanu cywilnego, ze względu na wzajemny charakter tych praw, należą do tzw. spraw wielokierunkowych, co oznacza, że jeżeli przepis szczególnie nie stanowi inaczej, podział ról w procesie o prawo stanu nie jest z góry określony, a każda z osób zainteresowanych może być zarówno powodem, jak i pozwanym. Powoduje to, że we wszystkich tych sprawach, nie zaś tylko w sprawach o rozwód i separację, które wymienia art. 439 § 1 k.p.c. – z wyjątkiem spraw, w których podstawy żądania są lub mogą być różne dla różnych osób – powództwo wzajemne jest niedopuszczalne, bowiem jego żądanie musiałoby zmierzać do tego samego co powództwo główne. W dalszym fragmencie autorka przyjmuje jednak, że w sprawie o unieważnienie małżeństwa pozwany może wnieść pozew wzajemny o unieważnienie małżeństwa na innej podstawie – ibidem, s. 418, nb 12.

⁸⁹ Zob. uchwałę SN z 17 lutego 1954 r., sygn. akt C 1342/53, OSNCK 1956, Nr 1, poz. 2.

o separację, a zatem *a contrario* nie do spraw o unieważnienie małżeństwa (i innych)⁹⁰.

W literaturze na tle spraw o unieważnienie małżeństwa także występują rozbieżności. W sprawie o unieważnienie małżeństwa pozwany może wnieść pozew wzajemny o unieważnienie małżeństwa na innej podstawie⁹¹, a jednocześnie w takiej sprawie nie można składać pozwu wzajemnego o unieważnienie małżeństwa z uwagi na zawisłość sprawy⁹². Wydaje się, że w sprawie o unieważnienie rozvodu powództwo wzajemne o unieważnienie byłoby dopuszczalne, o ile druga strona powołałaby inną podstawę unieważnienia. Wątpliwości nie powinien budzić natomiast potencjalny zbieg pozwu o unieważnienie rozvodu z pozwem o rozwód (lub ewentualnie pozwem wzajemnym o rozwód). Taki zbieg nie powinien się zdarzyć.

W sprawie o unieważnienie rozvodu rozstrzygnięcia nie będzie można oprzeć wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu faktów (art. 431 k.p.c.). Dopuszczalne będzie natomiast wydanie wyroku zaocznego (art. 339 § 1 k.p.c.), jednak na podstawie art. 431 zd. 2 k.p.c. wyłączono stosowanie art. 339 § 2 k.p.c., a więc sąd nie będzie mógł przyjąć za prawdziwe twierdzeń powoda o okolicznościach faktycznych przytoczonych w pozwie lub w pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed rozprawą. Wskazany przepis jest wyrazem urzeczywistniania zasady prawdy materialnej w postępowaniu w sprawach małżeńskich, która powinna być w nich realizowana w możliwie najszerszym zakresie⁹³. Zadaniem sądu rozpoznającego sprawę będzie najpierw zweryfikowanie, czy w konkretnym przypadku oświadczenie woli rozwiązania małżeństwa złożono wadliwie⁹⁴. Sąd w dalszej kolejności będzie badać, czy małżeństwo powinno trwać dalej. Jak już pokreślono,

⁹⁰ Por. T. Ereciński, [w:] P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016, s. 538, nb 1.

⁹¹ K. Korzan, *Charakter i skutki wyroków wydanych w sprawach małżeńskich*, „Sprawy Cywilne” 1975, nr 25–26, s. 103–104. Autor zaznacza, że z powodu odmienności podstaw przeciwnostawne powództwa nie są identyczne, a zatem nie istnieje przeszkoda w postaci zawisłości sporu.

⁹² Z. Krzemiński, *Postępowanie odrębne...*, s. 70.

⁹³ M. Cieśliński, [w:] P. Rylski, A. Olaś (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2024, Legalis, komentarz do art. 431, nb 2.

⁹⁴ W tym aspekcie jednym z kluczowych dowodów może być dowód z przesłuchania świadka – kierownika USC. Warto też zaznaczyć, że ocena stanu świadomości wymaga uwzględnienia wszystkich okoliczności towarzyszących złożeniu oświadczenia woli, mogących mieć wpływ na prawidłowe, tzn. w pełni świadome, powzięcie decyzji i wyrażenie woli. W zasadzie określenie w procesie stopnia świadomości osoby składającej oświadczenie woli wymaga wiadomości specjalnych, którymi dysponują lekarze odpowiedniej specjalności. Jednakże nie zawsze dowód z opinii biegłych jest niezbędny. Por. K. Gromek, [w:] K. Gromek (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 100, nb 9; M. Gutowski, [w:] M. Gutowski (red.), op. cit., s. 878, nb 32. Por. też K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich, M. Kubala, *Dowód z dokumentacji medycznej w sprawach o unieważnienie małżeństwa i stwierdzenie nieważności małżeństwa na tle prawa cywilnego i kanonicznego*, [w:] M. Andrzejewski, K. Dadańska (red.), *Współczesne problemy prawa rodzinnego*

konieczne będzie bowiem wykazanie przez powoda, że „za dalszym trwaniem małżeństwa przemawia dobro rodziny”. Dobro rodziny może przemawiać za dalszym trwaniem małżeństwa, np. gdyby się okazało, że doszło do rozwodu pozasądowego, mimo że małżonkowie byli rodzicami małoletnich dzieci. Nie można wykluczyć, że sąd będzie brał też pod uwagę dobro nowej rodziny założonej przez rozwiedzionego małżonka, a w szczególności wychowywanej w niej dzieci.

Unieważnienie rozwodu pozasądowego będzie następować na podstawie konstytucyjnego orzeczenia sądu⁹⁵ (co spowoduje zmianę stanu cywilnego małżonków), ponieważ dopiero wyrok zniweczy rozwiązanie małżeństwa. Wyrok będzie korzystać z tzw. rozszerzonej prawomocności materialnej, co wiąże się z jego skutecznością *erga omnes* (art. 435 k.p.c.)⁹⁶. Małżeństwo rozwiązane mimo niewystąpienia przesłanek niezbędnych do tego rozwiązania ustanie, choć rozwód ten będzie mógł podlegać na żądanie osoby legitymowanej unieważnieniu. Dopóki wyrok unieważniający rozwód nie stanie się prawomocny, związek małżeński będzie traktowany jako zakończony. Wyrok ten będzie jednak skuteczny *ex tunc*, czyli po jego uprawomocnieniu małżeństwo będzie uważane za nieprzerwane, a rozwiązanie go za nieskuteczne z wyjątkami określonymi w projektowanym art. 58³ § 5 k.r.o.

Wyrok unieważniający rozwód lub oddalający powództwo o unieważnienie rozwodu będzie skutkować powstaniem *res iudicata* w odniesieniu do przyczyny unieważnienia stanowiącej podstawę uwzględnienia powództwa⁹⁷. Przykładowo w razie prawomocnego oddalenia powództwa prokuratora o unieważnienie rozwodu nie będzie można w kolejnym pozwie powołać się na tę samą przyczynę i żądać unieważnienia rozwodu na jej podstawie. Podobnie jeśli jest kilka osób legitymowanych do wytoczenia powództwa o unieważnienie rozwodu wytoczenie powództwa przez jedną z nich pociąga za sobą niedopuszczalność wystąpienia z takim samym powództwem, opartym na tej samej podstawie przez inną z tych osób. W powyższym kontekście ponownie pojawia się problem dotyczący wymogu spełnienia przesłanki „dobra rodziny”. Może bowiem dojść do sytuacji, w której sąd oddali powództwo z tego względu, że za dalszym trwaniem małżeństwa nie przemawia dobro

i spadkowego, Szczecin 2014, s. 50. Autorzy charakteryzują status dowodowy dokumentacji medycznej w sprawach o unieważnienie małżeństwa.

⁹⁵ Podobnie jak wyrok orzekający unieważnienie małżeństwa. Zob. Z. Krzemiński, *Wyrok w sprawach małżeńskich*, „Palestra” 1973, nr 17(3), s. 3; J. Winiarz, [w:] J. Piąkowski (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 211. Istota orzeczenia konstytucyjnego polega na wprowadzeniu zmiany do istniejącego stanu prawnego. Zob. uchwałę SN z 23 czerwca 2005 r., sygn. akt III CZP 37/05, OSNC 2006, Nr 5, poz. 82.

⁹⁶ Dotyczy to także wyroków zaocznych – zob. S. Jastrzemska, [w:] T. Szancilo (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: Art. 1–458¹⁶, Warszawa 2023, s. 1915.

⁹⁷ Por. postanowienie SN z 1 grudnia 1977 r., sygn. akt I CZ 128/77, Lex nr 8035.

rodziny. Wówczas nie będzie możliwości wytoczenia ponownego powództwa powołując się na tę samą przyczynę unieważnienia, ale z innym, przekonującym uzasadnieniem w zakresie spełnienia przesłanki „dobra rodziny”.

Od wyroku sądu okręgowego unieważniającego rozwód będzie przysługiwać apelacja do sądu apelacyjnego (art. 367 k.p.c.). Art. 398² § 3 k.p.c., który stanowi, że „niedopuszczalna jest skarga kasacyjna od wyroku ustalającego nieistnienie małżeństwa lub orzekającego unieważnienie małżeństwa, jeżeli choćby jedna ze stron po uprawomocnieniu się wyroku zawarła związek małżeński”, nie został przez projektodawcę znowelizowany, ponieważ, zgodnie z projektem, nie można żądać unieważnienia rozwodu pozasądowego po zawarciu przez któregokolwiek z małżonków nowego związku małżeńskiego⁹⁸.

W uzasadnieniu projektu wskazano, że w razie uwzględnienia powództwa prawomocne orzeczenie sądu będzie podstawą do dołączenia do aktu małżeństwa kolejnej wzmianki dodatkowej o unieważnieniu rozwodu pozasądowego.

Unieważnienie rozwodu będzie prowadzić do tego, że nadal będą istniały obowiązki wynikające z małżeństwa (art. 23–30 k.r.o.), małżonkowie będą po sobie dziedziczyć oraz będą mieć prawo do zachowku. Unieważnienie rozwodu będzie zasadniczo wywoływać takie skutki, jak gdyby do rozwodu nie doszło. Jak wcześniej zaznaczono, z projektowanego art. 58³ § 5 k.r.o. wynika, że skutkiem unieważnienia rozwodu pozasądowego ma być powstanie rozdzielnosci majątkowej obowiązującej od chwili złożenia przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa, a unieważnienie rozwodu pozasądowego ma nie wpływać na nazwiska, jakie małżonkowie noszą w chwili uprawomocnienia się orzeczenia. Unieważnienie rozwodu pozasądowego ma też nie wpływać na pochodzenie dziecka urodzonego po złożeniu przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa⁹⁹.

Wnioski

Wprowadzając dopuszczalność unieważnienia rozwodu, dąży się do ochrony małżonka, który złożył oświadczenie woli rozwiązania małżeństwa dotknięte wadą, a także do ochrony małoletniego, jeśli doszłoby do rozwodu pozasądowego w przypadku niez zaistnienia jego przesłanek, tj. gdyby małżonkowie mieli wspólne małoletnie dziecko. Celem i zarazem konsekwencją

⁹⁸ Podobną uwagę można uczynić w odniesieniu do art. 400 k.p.c. Zob. też art. 170 k.p.c.

⁹⁹ W toku prac nad projektem zaproponowano by projektowany § 5 otrzymał brzmienie: „Skutkiem unieważnienia rozwodu pozasądowego jest rozdzielnosc majątkowa obowiązująca od chwili złożenia przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa. Unieważnienie rozwodu pozasądowego nie ma wpływu na nazwiska, jakie małżonkowie noszą w chwili uprawomocnienia się orzeczenia ani na pochodzenie dziecka urodzonego po złożeniu przez małżonków oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa” – projekt z 3 czerwca 2025 r. Zob. też przypis 17.

unieważnienia rozwodu jest przywrócenie małżeństwa i skutków jego zawarcia (z pewnymi wyjątkami), o ile dobro rodziny przemawia za dalszym trwaniem małżeństwa. Możliwość unieważnienia rozwodu niewątpliwie jest potrzebna, trafnie zatem projektodawca zdecydował się na jej uregulowanie. Przy ocenie przesłanek unieważnienia rozwodu uzasadnione będzie ostrożne korzystanie z dorobku doktryny i judykatury dotyczącego wad oświadczeń woli uregulowanych w k.c., podobnie jak ma to obecnie miejsce w odniesieniu do oceny wad oświadczenia woli stanowiących podstawę unieważnienia małżeństwa. Pewne wątpliwości może budzić wprowadzenie dodatkowej przesłanki unieważnienia rozwodu, jaką ma być dobro rodziny przemawiające za dalszym trwaniem małżeństwa, a także sposób interpretacji tej przesłanki. Brak wystarczającego uzasadnienia, że za dalszym trwaniem małżeństwa przemawia dobro rodziny, może być przeszkodą w unieważnieniu rozwodu nawet w ewidentnych przypadkach, w których doszło do istotnych uchybień przy składaniu oświadczeń woli. W efekcie niewykazanie tej przesłanki będzie konwalidować wadliwe rozwody. Jako kontrargument można podać, że w praktyce takie sytuacje mogą zaistnieć zupełnie wyjątkowo. Projektowana dwuetapowa procedura pozasądowego rozwiązania małżeństwa z udziałem kierownika USC powinna pozwolić na wcześniejsze wykrycie ewentualnych nieprawidłowości, biorąc przy tym pod uwagę, że małżonkowie będą odpowiednio pouczani. We wskazanym zakresie, w razie złożenia projektu do Sejmu, można zatem rozważyć pogłębioną analizę.

Wykaz literatury

- Andrzejewski M., *Autonomia w prawie rodzinnym – sprawy o rozwód*, „Rejent” 2024, nr 11.
- Balwicka-Szczyrba M., *„Małżeństwo konkordatowe” po 20 latach od nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Prawo i Wiąż” 2019, nr 4.
- Bieranowski A., *Normatywne modele rozwodu notarialnego – uwagi de lege ferenda*, „Rejent” 2024, nr 11.
- Bieranowski A., *Rozłączenie małżonków – rozważania na temat notarialnego rozwodu i separacji*, „Rejent” 2024, nr 2.
- Błaszczak Ł., Studzińska J. (red.), *Instytucje postępowania cywilnego*, seria: System Postępowania Cywilnego, t. 1, C.H. Beck, Warszawa 2024.
- Bugajski B., *Autonomia woli małżonków w zakresie sposobu rozwiązania małżeństwa przez rozwód na tle porównawczym*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2021, nr 4.
- Bugajski B., *Konstytucyjne uwarunkowania wprowadzenia do prawa polskiego pozasądowego rozwodu za porozumieniem małżonków*, „Rejent” 2024, nr 11.
- Ciszewski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Czachórski W. (red.), *System prawa cywilnego. Część ogólna*, t. 1, INP PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
- Dolecki H., Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Artykuły 367–505(37)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

- Domański M., *Konstrukcyjne aspekty wadliwości zawarcia małżeństwa*, „Prawo w Działaniu” 2020, nr 44.
- Flaga-Gieruszyńska K., Klich A., Kubala M., *Dowód z dokumentacji medycznej w sprawach o unieważnienie małżeństwa i stwierdzenie nieważności małżeństwa na tle prawa cywilnego i kanonicznego*, [w:] M. Andrzejewski, K. Dadańska (red.), *Współczesne problemy prawa rodzinnego i spadkowego*, WPIA US, Szczecin 2014.
- Flaga-Gieruszyńska K., Osowy P. (red.), *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Czynności i przebieg postępowania*, t. 3B, C.H. Beck, Warszawa 2024.
- Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: Część ogólna, C.H. Beck, Warszawa 2023.
- Górecki J., *Unieważnienie małżeństwa*, Wyd. UJ, Kraków 1958.
- Gręda A., *Interwencja uboczna w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka*, „Palestra” 2016, nr 7–8.
- Gromek K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Grzegorzczak P., Gudowski J., Jędrzejewska M., Weitz K., Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Gutowski M., *Nieważność czynności prawnej*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Gutowski M., *Wzruszalność czynności prawnej*, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: Część ogólna, cz. 2: *Art. 56–125*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–352*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Gwiazdomorski J., *Zawarcie małżeństwa*, „Państwo i Prawo” 1949, nr 4.
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2019, Lex.
- Jędrzejewska M., *Współuczestnictwo procesowe. Istota – zakres – rodzaje*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1975.
- Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: Część ogólna, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Kondek J.M., *Podstęp a błąd. Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 2.
- Korzan K., *Charakter i skutki wyroków wydanych w sprawach małżeńskich*, „Sprawy Cywilne” 1975, nr 25–26.
- Kozaczka A., *Wady oświadczenia konsensu z art. 1 Kodeksu rodzinnego a nieważność małżeństwa*, „Nowe Prawo” 1957, nr 9.
- Królikowski M., *Wady oświadczenia woli w (przyszłej?) umowie rozwodowej*, „Rejent” 2025, nr 3.
- Krzemiński Z., *Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1973.
- Krzemiński Z., *Wyrok w sprawach małżeńskich*, „Palestra” 1973, nr 17(3).
- Księżak P., Pyziak-Szafrnicka M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Lewaszkieicz-Petrykowska B., *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1973.
- Osajda K., Borysiak W. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, 2024, Legalis.
- Osajda K., Słyk J., Domański M. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2024, Legalis.
- Piaskowska O.M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505(39)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.

- Piątowski J. (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
- Pietrzykowski K., *Sankcje wadliwych czynności prawnych kształtujących stan cywilny*, [w:] M. Tomalak, T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan (red.), *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Pietrzykowski K., *Wpływ wad oświadczenia woli na ważność małżeństwa*, „Studia Prawnicze” 1980, nr 3.
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2025, Legalis.
- Preussner-Zamorska J., *Matrimonium non existens oraz podlegające unieważnieniu małżeństwo*, „Studia Cywilistyczne” 1981, t. XXXI.
- Preussner-Zamorska J., *Wady oświadczenia woli na gruncie prawa rodzinnego (ocena aktualnego stanu prawnego i wnioski de lege ferenda)*, [w:] S. Soltysieński (red.), *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Radwańskiego*, Wyd. Nauk. UAM, Poznań 1990.
- Radwański Z., Olejniczak A. (red.), *Prawo cywilne – część ogólna*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 2, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Rowiński T., *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1971.
- Rylski P., Olaś A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2024, Legalis.
- Smyczyński T., *Konstytucyjny charakter sporządzenia aktu małżeństwa konkordatowego*, „Państwo i Prawo” 2006, nr 3.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, C.H. Beck, Warszawa 2001.
- Smyczyński T. (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 11, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Sylwestrzak A., *O klauzuli generalnej dobra rodziny*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45.
- Szancilo T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: Art. 1–458¹⁶, C.H. Beck, Warszawa 2023.
- Szczechowicz J., *Ochrona rodziny w świetle uregulowania art. 27 k.r.o.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45.
- Trammer H., *Czy wada oświadczenia woli nupturienta jest przyczyną unieważnienia małżeństwa?*, „Nowe Prawo” 1966, nr 1.
- Tunia A., *Przesłanki i tryb zawarcia małżeństwa konkordatowego – prawo i pragmatyka*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2023, nr 26.
- Wierciński J., *Brak świadomości albo swobody przy sporządzaniu testamentu*, Lexis-Nexis, Warszawa 2013.
- Wilk A., *Dejudycjalizacja postępowania rozwodowego i rola notariuszy w tym procesie – doświadczenia europejskie i wnioski dla Polski*, „Rejent” 2025, nr 6.
- Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: Artykuły 1–366, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Wybrańczyk D., *„Rozwód pozasądowy” a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2025, nr 2.
- Wybrańczyk D., *Ochrona „strony słabszej” w rozwodach pozasądowych*, „Przegląd Legislacyjny” 2024, nr 2.
- Wybrańczyk D., *Rozwód przed notariuszem – czy nadszedł czas na zmiany?*, „Rejent” 2023, nr 12.
- Zielonacki A., *Zawarcie małżeństwa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982.

Summary

Annulment of extrajudicial divorce

Keywords: family law, divorce, extrajudicial divorce, annulment, grounds for annulment of divorce.

The Ministry of Justice has published a draft bill introducing extrajudicial divorce. There are also plans to introduce the possibility of annulling an extrajudicial divorce. In certain cases, either spouse will be able to request the annulment of an out-of-court divorce. The purpose of this article is to present the procedure for annulling an out-of-court divorce, taking into account both substantive and procedural aspects. In addition, the grounds for annulment of divorce are assessed. The procedure for annulment of divorce is necessary due to the possibility of potential irregularities. The conclusions indicate that the drafters have therefore rightly decided to regulate it. Some doubts may arise regarding the introduction of an additional ground for annulment of divorce, namely the welfare of the family as an argument for the continuation of the marriage, as well as the interpretation of this ground.